

SORSFORDULÓK, SORSKÉRDÉSEK ÉS A SORSTALANSÁG

Romsics Ignác: *Magyar sorsfordulók 1920–1989*

■ A történelmet nem lehet újrájátszani, olvassuk Romsics Ignác akadémikusnak a *Népszabadságban* megjelent, évfordulós emlékezések kapcsán közölt írásai, továbbá külföldi hallgatóság előtt angol és német nyelven elhangzott, tudományterjesztő előadásainak gyűjteményében. Azt viszont már nem a szerző, hanem sok évtizedes kisebbségi tapasztalatunk teszi hozzá: a múltat újrájátszani ugyan nem, aktuálpolitikai szempontok mentén átfazonálni igenis lehet. Nem véletlen, hogy komoly történészek, ahogy a jelenhez közelednek, a maguk számára még idejében megálljt parancsolnak e tendenciának, s az utolsó nagyobb történeti cezúránál le is teszik a tollat. Romsics Ignác is ezt teszi, amikor munkájának a *Magyar sorsfordulók, 1920–1989* címet adja.

A szerző azonban nemcsak történész-akadémikus, a 20. század magyar történeti-akadémikus, a 20. század magyar történeti-akadémikusnak egyik legelismertebb (sajnos esetenként talán legfelreismertebb) kutatója, legalább annyira népszerű médiaszemélyiség, közéleti szereplő is. A média, a közélet pedig elkerülhetetlenül aktuálpolitikai szempontok alapján tematizál, és ezzel máris nyakig vagyunk mindabban, amitől a „csak történészek” ab ovo óvakodnak. A médiának a múlt szelektíven kezelendő példatár csupán, mert a nyomtatott és az elektronikus sajtó alapvetően a jelenben él, a jelennek dolgozik, kiemelten csak az érdeklí, amiről úgy véli, visszamenőleg is igazolhatja sajátos preferenciáit. A közéleti személyiségnek pedig, miközben a múltra hivatkozik, valamilyen jövőképet is fel kell mutatnia a széles publikum előtt. Sokoldalú szemzőnk többszörös szerepalakítása ezért bonyodal-makkal jár: megtörténhet, hogy alkalmi publicisztikus szövegeiből átfogó szakmai perspektívát és tárgyyszerű szenttelenséget kérnek tőle számon, és az sem kizárható, hogy gyakori közszereplései során ő maga sem könnyen választhatja szét minden eset-

ben e három minőséget, szempont- és esz-közrendszert.

Említettük már – és a könyv fogadtatása, visszhangja ismeretében fontos hangsúlyozni –, hogy nem egy évszázad alapvető történelmi fordulópontjait elemző tanulmánykötetről, hanem évfordulós megemlékezésre szánt írások, előadások szerkesztési szempontból lazább gyűjteményéről van szó. Vagy ahogyan a szerző időközben maga is pontosít: magyar sorsfordulók ugyan, de nem „A” magyar sorsfordulók (idézőjel és kiemelés tőlem – K.N.K.). Így kerül ki a címben is jelzett időszak képéből pl. a ’44. márciusi német megszállás összes következményével, a vészkorszakba torkolló deportálásokkal, a háborúból való kiugrási kísérlet kudarcával, Szálasiék rémuralmával együtt. Vagy hogy visszamenőleg is tágítsunk a szerző által kijelölt intervallumon: az első világháborúba való belesodródás majd a Monarchia felbomlása. (Igaz, hogy ez utóbbi témának számos vonatkozását Trianon kapcsán mint előzményeket, a tőle megszokott precizitással és széles körű tájékozottsággal bemutatja a szerző.)

Sorsfordulókon tehát, némileg szűkített tartalommal, Romsics Ignác határ- és rendszerváltozásokat ért és tárgyal, szakszerűen és saját kutatásokra alapozott imponáló tárgyismerettel. Így értékelődhet fel sorsfordulóvá az első és a második bécsi döntés, a kettő között „Kárpátalja visszakerülése”, ezeket követően meg „A bácskai bevonulás”, az idézőjelek a határmódosításokat tárgyaló írások címeit is jelzik.

Mondanivalóját nemcsak magyar forrásokra alapozza, számba veszi a történések világpolitikai hátterét, előzményeit és a kikristályosodásuknak, a hozzájuk vezető útnak a fontosabb állomásait.

Például a minket itt, Erdélyben közvetlenül érintő második bécsi döntés kapcsán Németh László *Sorskérdésekből* vett idézet-

tel illusztrálja a harmincas évek Erdéllyel kapcsolatos magyarországi közhangulatát, szó szerint közli a német külügyminisztérium 1940. augusztus 20-ai feljegyzését Hitler szempontjairól a magyar-román ellentét megoldásának a tárgyában, majd a két napra rá bekövetkezett bécsi döntés szövegét is. A bevonulás utáni eufóriát a szerző egy Márai Sándor szöveggel szemlélteti. Romsics Ignác könyvét itt, most, Erdélyben olvasva el tudtuk volna képzelni jellemzőnek ítélt hivatalos román szemelvényeket is. Nem mintha minékünk, erdélyi magyaroknak különösebben hiányoznának – Bukarestből évtizedek óta bombáznak velük, többnyire egyoldalúan, elfogultan és irányzatosan. De a magyarországi olvasó összképét Észak- és Dél-Erdély e bonyolult és ellentmondásos éveiről kritikusabbra fogott hangvétellel teljesebbé lehetett volna tenni. És ilyesfajta hiányérzeteink támadhatnak akkor is, amikor a bácskai vagy a kárpátaljai bevonulást tárgyalja a szerző.

Persze az a történelmi kényszerpálya, amelyre az ország váltakozó rendszereivel és vezetőivel együtt újra és újra rákényszerült, sok mindenre magyarázatul szolgál. Gondoljunk például Tisza Istvánra, aki magyar miniszterelnökként az első világháborús hadba lépést konokul ellenezte, ám miután az mégis megtörtént, kénytelen volt kiállni érte, teljes mellszélességgel. A közvélemény a háború felelősenek tartotta, az életével fizetett érte. Vagy a másik miniszterelnök, Teleki Pál, aki a bécsi döntés tárgyalásairól hazatérve az utca diadalittas mámorában is tisztán látta a pirruszi győzelem katasztrofális következményeit, s amikor ez Jugoszlávia kapcsán is megisméltődött, pisztolyát a homlokához szorította. De kényszerpályán mozgott a „kállai kettőst” járó kormányfő, Kállay Miklós is, neki a háborús részvétel korlátozása nem sikerült, ahogy később Horthynak a kiugrás sem... Nagy Imre miniszterelnöki vargabetűi is ha-

sonlóak voltak '56. október végén napokig vacillált és sodródott az árral, míg végül a nemzet ügyét, most már mindhalálig következetesen felvállalta. Ezek a személyközpontú kiragadott példák – és hasonlókat még bőven lehetne felsorolni – egyrészt a külső korlátok közé szorított

közéleti személyiségek beszűkült mozgásterét illusztrálják, de nem hallgatják el a maradék alternatívákat, nem kerülik meg a vitatható döntésekért való felelősség felvetését sem.

Míndezek ellenére is akadnak Romsics Ignác könyvének magyarországi vitatói, akik 1944 sorsfordulóinak a kihagyását hiányolják, sőt sérelmezik. Irodalmi példával élve: Kertész Imre regényhőseinek a Sorstalanságát.

Ezek a hiátusok meg néhány könnyed, akár (tendenciózusan) félre is érthető megfogalmazás indította el egy másik történészprofesszor, Gerő András által kezdeményezett vitát az „akadémiai antiszemitizmusról” egy tipikus válságjelenségekkel, feszültségekkel feltöltődött, ideges közhangulatban. Olyan időszakban, amikor jobb- és baloldal ismételten egymásnak feszülve a történelmi gyökereket tisztítgatná, ekképp próbálva újradefiniálni, elismertetni magát. De miközben élesen konfrontálódnak, fel sem teszik a kérdést, hogy ennek még a francia forradalom előtt kialakult bipolarizációnak napjainkban van-e még – és egyáltalán – mekkora a létjogosultsága.

Egy szakmai tisztességét több évtizeden keresztül bizonyító történész hitelét megkérdőjelezni és békeidőkben ittfelajított lövészárkokat mélyítgetni nem a legbölcsebb húzás. Fennáll a veszélye annak, hogy szeméttelpekké vagy zavaros vizű pocsolyákká válnak. Persze mindig is voltak, lesznek is, akik szívesen halásznak a zavarosban. Azok, akiknek nem a környezet tisztasága, hanem a rögtöni fogás a fontos.

Krajnik-Nagy Károly